

AZ ÉNEKLÉS A LÉNYEG NÁLAM

Kobzos Kiss Tamás históriája

Kobzos Kiss Tamás mesél arról, miért akart tudományos pályára menni, hogyan térítette el elhatározásától a beatzene, hogyan talált rá a népzene, az énekmondásra, kik voltak legkedvesebb alkotótársai, és arról, hogy miért rendkívül fontos számára az Óbudai Népzenei Iskola. A tavalyi Kossuth-díj elismerése után idén Budapestért díjjal tüntették ki.

Emlékszik-e arra, hogy mikor járt először Óbudán?

Sokszor gondolkoztam ezen, s talán pont az Óbudai Népzene Iskola mellett álló Kéhli Vendéglő jut az eszembe, ahol biztosan jártam már az 1970-es években. Nyilván a római emlékek, Aquincum és az Amfiteátrum alapélményem, valamint a Selyemgombolyító, volt ott egy táncház még annak idején. Én 1986-ban kerültem Óbudára, a népzenei iskolába, de az előtt is jártam már itt sokat. Felléptem a Zichy-kastélyban, amikor még ott volt a művelődési ház. Emlékszem egy Weöres-estre, amit a Három veréb hat szemmel című kötet alapján állítottam össze. Ez még talán az 1970-es évek végén volt, Weöres Sándor élt még akkor. Jékely Zoltánt nagyon szerettem, apámnak jó barátja volt, és az ő Oroszlánok Aquincumban című darabját elolvastam annak idején, most pedig nemrég láttam, megint előadták Aquincumban, nagy élmény volt. Ez is egy alapélményem Óbudáról.

Édesapja költő és pedagógus volt, ön mégis kutató vegyésznek tanult az egyetemen.

Igen, kémia tagozatos osztályba jártam gimnáziumba, és aztán kutató vegyész lettem, tavaly volt a negyven éves találkozó, és engem mint gitáros-énekest ünnepeltek.

A tudományos érdeklődését tükrözte ez a választás?

Igen, persze. Én valahogy egy kicsit mindig szerettem mást csinálni, mint ami természetesnek tűnt volna. A szüleim mindketten bölcészek voltak, de én a fizika és a kémia után érdeklődtem – részben egy szomszéd fiú miatt is, akiből aztán fizikus lett –, és elég egyértelmű volt, hogy azon a területen fogok továbbtanulni.

Szerette a szakmáját?

Már az egyetem alatt kicsit módosult ez az érzés, mert egyre több bölcész barátom lett, bekerültem a Főnix színjátszó együttesbe, és egy népzenei együttesbe, a Délibáb együttesbe is. Nem mondhatom, hogy nem szerettem

a szakmámat, mert utána még öt évig tulajdonképpen hivatalosan vegyészként dolgoztam, de múzeumokban restaurátorként. Már ötödévből nagyon gondolkoztam, hogy mit kéne csinálni, mert gyárban vagy laborban meg ilyen helyeken nem nagyon szerettem volna dolgozni. Aztán a Néprajzi Múzeumba kerültem műhelyvezetőnek, mert kerestek egy embert, aki felelősséget vállal a vegyszerekért, és felügyeli az új módszereket is. Ott dolgoztam másfél évig, utána pedig átkerültem a Múzeumi Restauratori és Módszertani Központba, ahol nemzetközi kapcsolatokkal is foglalkoztam, a restauratori főisko-

lán pedig, ami akkor jött létre, kémiatanítással is. Az egész 1979-ig tartott. Tulajdonképpen akkor lettem hivatásos zenész, bár voltam Kaláka-tag is közben, de mindig munka mellett. 1979-ben határoztam el,

hogy csak a zenéből fogok megélni. Az év novemberében az első meghívásom Pannonhalmára szólt. Nemrég derült ki Korzenszky Richárd bencés atyával beszélgetve, hogy annak idején közös barátunk, Móser Zoltán javasolt engem. Eddig ezt nem tudtam. A másik érdekes dolog pedig az, hogy nem sokkal később egy erdélyi barátom kiállításmegnyitóján odajött egy ember, aki nálam olyan tíz évvel volt fiatalabb – én 1979-ben 27 voltam, amikor elkezdtem ezt a kicsit sötétbe ugrós szabadúszást –, és azt mondta, hogy ott volt abban az osztályban Pannonhalmán, és hallott engem énekelni. Ez azért nagyon nagy dicséret, ha ennyi idő alatt nem felejtett el. Nagyon jólesett.

A népzenehez való kötődése az éneklésen vagy a zenélésen keresztül indult?

Az éneklés a lényeg nálam. Igaz, Kobzos előnevet kaptam 1977-ben. Apám egy volt tanítványa, Buda Ferenc adta ezt a nevet – aki aztán nekem is jó barátom lett, később még a fiát is tanítottam itt, az Óbudai Népzenei Iskolában –, s ez alapján nyilván azt gondolják, hogy én kobzos vagyok. Ez a név azonban régen elsősorban énekest jelentett. Én sok hangszert szeretek, mindig azt választom, ami legközelebb áll az énekhez, mert mégiscsak az ének az elsőrendű számomra. Nem is vagyok olyan jó hangszerjátékos, mint sokan mások.

„Felkeltette az érdeklődésünket a csángók és mások iránt is, kitágult a horizont mindenképpen. Ez az én alapélményem.”

KOBZOS KISS TAMÁS

Liszt Ferenc-díjas zenész, előadóművész, zenepedagógus, 1950. május 30-án született Debrecenben. Zongorázni, gitározni tanult, egyetemi éve alatt (Kossuth Lajos Tudományegyetem, vegyész szak) a Főnix színházzal együttes, majd a Délibáb népzenei együttes tagja lett, és az ének mellett több hangszeren is megtanult játszani: citera, koboz, brácsa, tekerő, lant, török saz.

1974-ben került Budapestre, ahol a Néprajzi Múzeumban restaurátorként dolgozott. Rövid időre a Kaláka együttes tagja lett (1974–75), majd 1976 és 1986 között L. Kecskés András együttesében zenélt. Gyakran fellépett az Egyetemi Színpadon, hanglemezközpontokban, templomokban. Közreműködött Szentpál Mónika és Erdélyi György előadóestjein, évekig szerepelt a Radnóti Színpad Toldi-előadásában. 1981-től a bécsi Clemencic Consort tagja, a régizenei együttesrel több száz alkalommal lépett fel Bécsben és Európa számos országában. Énekes szóló Szabados György zeneszerző több művében. Szólistaként, énekmondóként is sok száz koncertet adott Magyarországon, a környező országok magyar lakta településein, Európa majdnem minden országában, valamint Japánban, Kínában és az Egyesült Államokban.

1986 óta tanít az Óbudai Népzenei Iskolában, amelynek 1991 óta az igazgatója is. 1996-ban elvégezte a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolát. 2007 óta kobozra tanít a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen. Több tanulmányt írt a népzene-tanítás témakörében. 2007-től a Magyar Művészeti Akadémia tiszteletbeli tagja.

Munkásságát számos díjjal jutalmazták: A népművészet ifjú mestere cím (1975), Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt (1998), Magyar Művészetért Díj (1998), a Magyar Régizenei Társaság Tinódi-díja (2005), Magyar Örökség Díj (2006), Prima díj (2006), Életfa díj (2010), Liszt Ferenc-díj (2011), Kossuth-díj (2014), Budapestért díj (2015).

Az éneklésben azonnal a népdalokhoz kötődött?

Nem. Nagy kanyarok voltak. A népdalokhoz kötődtem, de nem a magyar, hanem az amerikai népdalokhoz, amikor elkezdtem gitározni, 14 éves koromban. Aztán nagyon jó angol tanárom lett a gimnáziumban Abádi Nagy Zoltán személyében, ami hozzásegített a dalok szövegének megértéséhez. Az én nemzedékem számára a rockzene, az akkori beatzene, a Beatles főleg, de mellette Bob Dylan, Joan Baez, a folkénekesek, nagyon fontos mozgalom volt. Aki azt mondja, hogy ennek semmi köze a táncmozgalomhoz, az szerintem nem mond igazat. Ez a fajta lelkesedés biztosan alapja volt valamilyen módon a mi későbbi mozgalmunknak is. Éppen Bob Dylan interjúkat olvasok most, és kiderül, hogy Bob Dylan ugyanazon az úton jutott el a saját zenéjéhez, mint mi a népzenehez, hogy öregeket hallgatott, feketéket, blues énekeseket, Woody Guthriet. Ez néhány évig tartott, de nekem az amerikai népdalok mellett ott volt Csokonai Vitéz Mihály a családban, apám kutatóként is, költőként is közel állt hozzá. Én Izsó Miklós Csokonai-szobra mellett mentem el minden reggel iskolába, a Csokonai utca ott volt tőlünk nem messze. Tényleg mindenhol visszajöttünk, és aztán az első vers, amit megzenésítettem, apám Csokonai-verse volt 1972-ben.

Nem lehet, hogy a magyar népzene az 1970–80-as években Magyarországon egy kicsit lázadás volt az akkori rendszerrel szemben, hasonlóan az amerikai hippizmus mozgalomhoz?

De lehet, szerintem is megvolt ez a lázadás. Miután eljutottunk Erdélybe – mondjuk én elég korán, 1973-ban már voltam ott, és aztán 1974-ben hosszabb ideig is –, egy addig ismeretlen világ tárult elénk, és ugyanakkor a magyarok elleni külön-diktatúra ott is meg a Felvidéken is sokkal nyilvánvalóbbá tette, hogy milyen rendszerben élünk. Hálával tartozunk azoknak, akik ezeket az akadályokat le tudták küzdeni. Halmos Bélának most avattuk a síremlékét, mellette Sebő Ferenc, Tímár Sándor, Martin György nevét említeném, akik négyen óriási dolgot vittek végbe a táncmozgalom elindításával. Szinte öntudatlanul, mert azért Martin is bevallotta, hogy nem hitt abban, hogy ez sikerülni fog egyáltalán. A táncmozgalom 1972. május 6-án indult, aztán Debrecenbe is

eljutott elég hamar, 1973-ban már csináltunk táncbárat mi is. Felkeltette az érdeklődésünket a csángók és mások iránt is, kitágult a horizont mindenképpen. Ez az én alapélményem. Párhuzamosan csináltam a népzene és az úgynevezett régizene, először a Pálóczi Horváth Ádám-gyűjtemény dalaiból, gitárral, és aztán még a hetvenes években jött a citera, mellé a tekerő, a koboz, aztán a lant. Később előadóművészként inkább a régizene műveltem aktívan, például Tinódi munkásságával sokat foglalkoztam. Halálának 450 éves évfordulójára, 2006-ban jelent meg az Arcanum kiadónál Cronica című művének feldolgozása kilenc órás hanganyaggal.

Mi volt az, ami megfogta Tinódi Lantos Sebestyén munkásságában? Az egész személyiség, Tinódi mint énekmondó, mint történelmi személyiség, mint aki a történelmi valóságot rögzíti?

Itt meg kell említenem Nemeskürty István nevét, az ő írásai adták számomra az első támpontokat, szuggesztíven jelenítette meg ezt a kort, ami számomra alapélmény volt. Ezt kiegészítette a személyisége is, alkalmam volt találkozni vele először még 1979-ben, s a beszélgetéseink során is nagy hatást tett rám. Ezen keresztül elég hamar fölfedeztem, hogy az egyszemélyes énekmondás rám van szabva. Ehhez gyűjtöttem a hangszer-tudásomat, és a történelmi ismereteimet, mert bőven volt mit bepótolni természetesen. Az énekmondás hármasság, a történelem, az irodalom és a zene találkozása. Tinódi mindezt megtestesítette, nagyon sok minden előkerült 2006 óta is vele kapcsolatban, például egy barátom, Szabó István megfejtette, valójában hogy is kell a kottáit olvasni.

Mit jelent az, hogy megfejtette, hogyan kell olvasni a kottát?

Ez nagyon érdekes dolog, korábban csak találgatták, bár elég egyszerű a kottalejegyzés. Talán azért is, mert akkoriban az embereknek sokkal több dallam volt a fejükben, nem kellett minden előjegyzést odaírni, mert tudták, hogy működik a dolog. A felfedezés lényege az, hogy a kottáknak az elején jelezték, hogy G-lanttal vagy A-lanttal kell kísérni a dallamot. Ebből fejtette meg a lantos-matematikust, hogy hol is van a kezdőhang.

Ezek szerint az énekmondás nem népdaléneklés?

A népdaléneklés általában közösségi tevékenység, és nem lehet igazán dramatizálni. Az énekmondás egykorú lehet az emberiséggel, történelmi eseményeket őriz

meg, és mond el epikus formában. Anonymus is támaszkodott énekmondók szövegeire. A hozzám közel álló XVI. századi énekmondók világa alapvetően protestáns szellemiségű – gondoljunk Bornemissza Péterre, aki Balassi Bálint nevelője is volt, és aki összegyűjtötte korának énekeit. Magam is református vagyok, mint ahogy az akkori énekszerzők többsége is protestáns gyökerű. A személyes kedvencem Esztergomi Farkas András, akinek Bornemissza Péter 1582-ben megjelent énekeskönyvében szerepel A zsidó és magyar nemzetéről című műve, mely nagyon izgalmas számomra.

Hogyan találtak egymásra Szabados Györggyel?

Szabados Györggyel én először Széken találkoztam egy cigányembernél, akinél laktam és tanultam. Ez 1976-ban lehetett, ahogy később beazonosítottuk. Engem is meglepett egy kicsit ez a találkozás, de már ismertem az Esküvő című lemezét, amely 1974-ben jelent meg. Én akkor már hallottam ezt a népzenei ihletettséggel lemezt, amin citera is szerepelt. A nyolcvanas években Szabados Dresch Mihállyal, Grensó Istvánnal dolgozott együtt,

és hasonló zenei világot jelenített meg a 180-as csoport is. Ezek a dolgok összeértek akkor, nem volt elkülönülés, hogy nemzeti meg internacionális, meg liberális meg konzervatív, ezek a kategóriák nem nagyon léteztek közöttünk. Ez a társaság an bloc a szocialista rendszer ellen volt és kész. Szabados persze deklaráltan rendszerellenes figura volt, de azért azt el kell mondjam, hogy a megrendeléseket évről-évre a Magyar Rádiótól kapta. Igaz, pár évvel ezelőtt kiderült, hogy vannak olyan szalagok, amikre az volt ráírva, hogy nem játszható, nem törölhető. Ez úgy látszik, egy kategória volt. Fölvette a rádió, de nem volt szabad lejátszani. A nyolcvanas években két ilyen megrendelt műben szerepeltem Szabados Györggyel együtt, az egyik 1983-ban a Szertartászene, a másik 1985-ben Az események titkos története, „Históriás ének az emlékezet előtti időből”. A Szertartászenében tekerőztem – a gagaku zenében van egy sho nevű hangszer, egy szájjorgona, ezt utánozta a tekerő –, sőt dorombénekes is voltam. Aztán persze másképp is egymásra találtunk, mert mesteremnek vallom én is őt, mint ahogy sokan mások, általa fedeztem fel igazán azt, amitől el voltunk zárva, olyan embereket, mint Karácsony Sándor vagy Hamvas Béla, akiket akkor még nem lehetett olvasni, ő közvetítette számunkra a Kassák Klub „akadémián”. Dresch Mihály és Grensó István képviseli egyértelműen ennek a vonulatnak a folytatását, amit Szabados elkezdett. Most Grensó élteti újra fiatalokkal együtt Szabados műveit, nagyon sikeresen. A legnagyobb dolog, amit együtt csináltunk, 1989–90-ben volt, pont a nagy változások idején, Brestben, Bretagne-ban mutattuk be A kormányzó halála című művet. Éppen a fal lebontásakor volt a premier, ez is sorsszerű, hiszen az egész táncmű a kelet-európai diktátorok bukásáról szól. Nagy József koreografálta, és soha nem mutattuk be Magyarországon, bár hússzor játszottuk Nyugat-Európában.

1986-tól tanít az Óbudai Népzenei Iskolában. Hogyan kezdődött?

Az iskola korábban indult el Béres János furulyás vezetésével, aki egy másik nemzedék tagja, a két háború közötti népzenei mozgalmakat, meg az ötvenes évek Állami Népi Együttesét fémjelezte, őbenne volt meg a szándék, hogy ezt valamilyen formában tanítani kellenne. És ehhez csatlakoztak aztán a táncház mozgalmából

egyre többen, ifj. Csoóri Sándor, Havasréti Pál, Lányi György, Jánosi András, és aztán ez egyre bővült, mert az igény egyre nagyobb lett, és egyre fiatalabbak voltak, akik tanulni akartak. Béres János vezette az iskolát 1991-ig, amikor nyugdíjba ment, aztán lettem én az Óbudai Népzenei Iskola igazgatója. Ebben nagyon nagy szerepe volt a harmadik kerületnek. Egy ilyen nagy ugrást máshol nem tudtak volna megcsinálni, hogy egy önálló népzenei intézményt működtessenek, még az Aelia Sabina Zeneiskola mellett, hiszen ritka, hogy két zeneiskolát is működtessen egy kerület. És máig elmondhatjuk, hogy Európában is egyedi ez az intézmény, ilyen, állami formában szervezett alsó fokú népzene-tanítás nincs sehol.

Beváltotta az akkori elképzeléseit az iskola?

Hogyne, nagyon is, bár én nem akartam elvállalni, nagyon vonakodtam, nagyon sok munkám volt akkor külföldön is, Provence-ba jártam sokat Michel Montanaróval (tavaly áprilisban a Társaskörben játszottunk együtt), és nem akartam magam lekötöni. De egyáltalán nem bántam meg, mert mindjárt az elsők között nagy-szerű tanítványaim voltak, akik közül most többen vannak a táncház mozgalom vezető egyéniségei között, mint Róka Szabolcs például, vagy olyan kutatók, mint Csörsz Rumen István, aki az irodalomtudományban jeleskedik, vagy Sudár Balázs, aki most az egyik legjobb turkológus történész. Kialakult egy műhely, és ez több volt, mint pusztán koboztanulás, én is olyan periódusban voltam, amikor azt a tudást, amit akkor frissen megszereztem, rögtön át tudtam adni a tanítványoknak.

Hogyan látja az iskola jövőjét?

Az iskola nemrégiben nagyon nagyot ugrott, mert megkaptuk ezt a csodálatos épületet, ami egyértelműen Bús Balázs polgármester úrnak köszönhető, aki kinézte nekünk. Minőségileg fantasztikus helyzetbe kerültünk, amiért nagyon hálásak vagyunk. Olyan gárda van itt, akik tényleg önzetlenül, nagyon nagy tudással végzik a munkájukat. Együtt van a csapat, biztatónak látom a jövőt. Szeptember óta én ugyan nyugdíjas vagyok, de már nagyon várom a 2016-ban esedékes 25 éves évfordulót.

A. HORVÁTH ANDRÁS

